

198645

1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu

The 1st International Symposium
on Culture of Akhism and Kirsehir

15-17 EKİM | OCTOBER 2008 KIRŞEHİR
- BİLDİRİLER -
Cilt II

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
No:	198645
s. No:	301.4 ULU.A

Kırşehir, Eylül 2011

ESNAF TEŞKİLATI VE
FÜTÜVVETNAMELERE YÖNELİK ELEŞTİRİLER
(NİSÂBU'L-İNTİSÂB ÖRNEĞİNDE)

THE ORGANIZATION OF TRADESMAN
AND CRITICISMS OPPOSITE TO
FUTUWWATNAMAS (IN AN EXAMPLE OF
NISÜBU'L-INTISAB)

Prof. Dr. M. Saffet SARIKAYA

Süleyman Demirel Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
mss@ilahiyat.sdu.edu.tr

ÖZET

XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren esnaf loncalarına dönüşen Ahilik kimi zaman eleştirilere de uğramıştır. Bu eleştirilerden en dikkat çekicilerinden birisi XVII. yüzyıl başlarında kaleme alınan Münir-i Belgradî'nin "Nisâbu'l-İntisâb ve Âdâbu'l-İktisâb" adlı eseridir. Eser, İÜ Ktb., Türkçe Yazmalar, A 6803'de kayıtlı olup 59 varak ve H.1066 istinsah tarihli dir.

Burada müellif, fütüvvet ehli tarafından pîr olarak kabul edilen kimselerin tarihi şahsiyetleri hakkındaki yanlışlarını dile getirir. Ahi Evrenin Abbas b. Abdulmuttalib'in oğlu olması başta olmak üzere çeşitli meslek pîrleriyle ilgili kabullerdeki tarihi yanlışları ortaya koymaya çalışır. Çeşitli Batîni ve Hurûfî yorumları kabul etmez. Melâmîyye, Kalenderîyye, Hurufîyye, Hamzaviyye gibi tarikatları sapık kabul eder. Fütüvvetnamelerde görülen şedd bağlama, tıraş, tuğ ve alem verme gibi unsurların uydurma ve bidat olduğunu ileri sürer. Bildiride bu eser çerçevesinde Esnaf teşkilatına ve dolayısıyla Fütüvvetnamelere yönelik eleştiriler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ahilik, Fütüvvetname, Nisabu'l-İntisab, Ahi Evren

ABSTRACT

It had been criticized Akhism that transformed into the corporation of tradesman as from second half of century XV. One remarkable of these criticisms is work named "Nisâbu'l-İntisab ve Adâbu'l-Iktisab" written by Münir-i Belgradî in beginning of century XVII. This manuscript is recorded in İÜ Library, Turkish Manuscripts, A 6803, It's dated 1066 (A.H.) and It's 59 leafs. The author puts into words his mistakes about the person's historical personality who are accepted as "dervish" by Ahl al Futuwwa community in his work.

He presents historical mistakes in acceptances connected with different vocation's pîr as Ahi Evren is Abdulmuttalib's boy. He doesn't accept Batîni and Hurufî comments. He accepts that religious orders as Malâmîyya, Kalandariyya, Hurufîyya, Hamzaviyya are perverted. He claims that ingredients as şedd bağlama, bestowing a belt on a novice, shaving, giving horsetail and flag are superstitions which are seen in Futuwwatnamas. In this announcement, it will be studied to assessment criticisms to the organization of tradesman and Futuwwatnamas

Keywords: Akhism, Futuwwatnamas, Nisabu'l-İntisab, Akhi Evren

GİRİŞ

Başlıktan da anlaşılacağı gibi bu bildiriye Taeschner, Gölpınarlı, Ocak vb. bazı araştırmacılar tarafından dile getirilen, tarihte ahi/esnaf teşkilatlarına yönelik eleştiriler, Münîrî-i Belgradî'nin *Nisabu'l-İntisab*'ı özelinde ele alınacaktır. Dolayısıyla öncelikle müellif ve eseri tanıtılacak, eserin sıkça atıf yaptığı Seyyid Muhammed'in Fütüvvetnamesi hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra *Nisabu'l-İntisab*'ın içeriğindeki Fütüvvetnelere yönelik eleştiriler tespit edilerek değerlendirilecektir.

1. MÜELLİF HAKKINDA

Münîrî-i Belgradî hakkında Katib Çelebi, Bursalı Mehmet Tahir gibi kaynaklarda bilgilere rastlanmakla birlikte geçtiğimiz yıllarda Kosova'lı araştırmacı Tacettin BİTİCİ'nin yerli kaynakları da kullanarak hazırladığı bir araştırma (Bitici 2005: 219-238) müellifi tanımamızı kolaylaştırmıştır. Burada mezkur araştırmadaki bilgileri özetleyeceğiz. Müellifimizin asıl adı İbrahim b. İskender'dir. Münîrî mahlasıdır. Aslen Bosnalı'dır. İlk eğitimini Vildan Efendi'den almış ve muhtemelen İstanbul medreselerinde tahsilini tamamlamıştır. Manevî terbiyesini ise Mevlana Ali Efendi ve Aziz Mahmud Hüdayî'den almıştır. Münîrî Efendi mezûniyetinden sonra Belgrâd'da vâiz, müzekkir, müderris ve müftülük görevlerinde bulunmuş, ömrünün büyük bir kısmını Belgrâd'da fetvâ vererek, eserlerini te'lif ederek ve talebe yetiştirerek sürdürmüştür. İncelediğimiz eserinde kahveyi, kahvehaneyi, tütün içmeyi haram sayan, semayı devranı caiz görmeyen Belgradî'nin, zahire bağlı bir tasavvuf anlayışına sahip olduğu ve Celvetî sülûkuna girdiği anlaşılmaktadır. Kesin olmamakla birlikte 1029 h./1620 m. 1038 h./1628 m. arasında vefât etmiştir. Belgrad'da medfundur. (Bitici: 2005, 222-225, 229).

Bitici'nin (2005, 225-228) tespit edebildiği müellifin Arapça ve Türkçe eserleri şunlardır:

- 1- Risâle fi Hakîkati'l-islâmiyye; Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (v.116 b - 123 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.
- 2- Risâle fi Reddi's-Semâ'; Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (v. 147 a- 162 b) kayıtlı numarada bulunmaktadır.
- 3- Risâle bi Hakîkati'l-Mutasavvifin; Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (v. 163 b - 166 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.
- 4- Risâle fi Reddi's-Semâ'; Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (v. 173 b- 188 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.
- 5- Risâletü's-Selâhiyye; Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (v. 116 b -123 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.

- 6- Risâle Kavlu'r-Rızâ fi't-Tenbîh Ale'l-Fusûs ve's-Semâ': Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 198 (v. 199 b - 214 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.
- 7- Mektûb; Konya Bölge Yazma Eserler Ktp. 198 (v. 216 b - 219 a) kayıtlı numarada bulunmaktadır.
- 8- Şerh-i Kasîde-i Şeyh Süleymân Delâletnişân; Eser, Çorum il Halk Ktp. 668/1 (v. 70) kayıtlı numarada bulunmaktadır.
- 9- Risâle-i i'tikâd-i Ehl-i Hakk: Eser, Çorum il Halk Ktp., 668/2 (v. 70) kayıtlı numarada bulunmaktadır.
- 10- Nazmu bi't-Türkiyyi fi Âfeti'l-Kahve ve'l-Hamri: Eser, Saraybosna Gâzî Hüsrev Bey Ktp., 945 (v. 14-14) kayıtlı numarada bulunmaktadır.
- 11- Nisâbu'l-intisâb ve Âdâbu'l-iktisâb
- 12- Sübülü'l-Hüdâ; Eserin birçok nüshası vardır. Süleymaniye Ktb.'de kayıtlı nüshaları, Yazma Bağışlar 2256; Kılıç Ali Paşa 2025/11; İbrâhîm Ef. 871/3; Hâcı Mahmud Ef. 1067; Denizli, No. 412/14.
- 13- Seb'iyât; Eser, Saraybosna'da bulunan Gâzî Hüsrev Bey Ktp., 2640/2 (v. 39-52) numarada kayıtlıdır.
- 14- Mektûb; Münîrî Efendi'nin, Hüseyin Lâmekânî'ye yazmış olduğu mektûbun cevâbını ihtivâ eder. Eser, Süleymâniye Ktp., Şehîd Ali Paşa 2819/3, "Silsiletü'l-Mukarrebîn" adlı eserin sonunda yer almaktadır.
- 15- Tuhfetu'n-Nasîha
- 16- Silsiletü'l- Mukarrebîn ve Menâkıbu'l- Muttekîn; Eser, Süleymâniye Ktp., Şehîd Ali Paşa 2819/3'de kayıtlıdır.

2. ESER HAKKINDA

Bildirimize konu olan eserimiz *Nisâbu'l-İntisâb ve Âdâbu'l-İktisâb*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, A 6803'de kayıtlı olup, 59 varak ve H.1066 istinsah tarihlidir. Eserin kapak sayfasında müellifin adı yazıldıktan sonra vefat tarihi olarak verilen 1029/1619-1620, muhtemel eserin yazılış tarihidir (Gölpınarlı 1949-50: 63). Her satırında 25 satır bulunan eser kırık rik'a ile kaleme alınmıştır. Fasil ve bab başlıkları Arapça olarak kırmızı mürekkeple yazılmış; ayetlerin, hadislerin ve Arapça alıntuların üzeri çizilmiştir. Aynı nüshanın bir mikrofilm fotokopisi İSAM Kütüphanesi, Yazmalar 1656'da kayıtlıdır. Bitici (2005: 227) eserin bir nüshasının da Berlin National Bibliothek no. Lanbd. 589'da bulunduğunu haber verir.

Müellifin eseri yazış sebebini zikrederken ifade ettiği gibi, doğrudan Fütüvvetnameleri eleştirmeye yönelik hazırlanan bu eser büyük ölçüde Seyyid Mu-

hammed b. Seyyid Alâuddin el-Hüseyin er-Razavî'nin (öl.931/1514'den sonra?)'nin *Miftâhu'd-Dekâik fî Beyâni'l-Fütüvve ve'l-Hakâik / Fütüvvetname-i Kebîr* adlı eserini hedef almaktadır (bu eser hakkında bkz. Sarıkaya 2002: 8-9). Tespit edebildiğimiz kadarıyla Belgradî, 27 yerde Seyyid Muhammed'i ismen zikrederek ondan alıntılar yapıp, onu eleştirir ve bazı yerlerde tahfif ifadesiyle "müteseyyid" terimini kullanarak (v.2a, 44b, 58a) Seyyid Muhammed'in seyidliğini kabul etmediğini açıkça gösterir.

Miftâhu'd-Dekâik üzerine bir çalışma yapan R. Gürel (1992: CXLIX-CLI) eserin on iki nüshasını tespit etmiş ve tam gibi görünen beş nüshasını esas alarak bir metin inşasına gayret etmiştir. Kanaatimize göre eserin nüshaları bu sayıdan daha fazladır. Seyyid Muhammed'in eseri gerek yazıldığı dönem gerekse içeriğiyle Anadolu'da en fazla bilinme, kullanılma ve kendisinden sonraki benzer eserlere kaynaklık etme özelliğine sahiptir. Belki de bu özelliğinden dolayı mevcut yazma metinleri arasında kısaltmalara, ilavelere, metnin bir kısmının iktibas edildiği nâ-tamam nüshalara rastlamak mümkündür.

Münîr-i Belgradî eserinin başlangıcında meslek sahiplerinin, ellerinde bulunan Fütüvvetnameleri esas alarak kendi meslekleriyle övündüklerini ve diğer meslek sahiplerine üstünlük tasladıklarını ifade eder. Hâlbuki ona göre, bu *Fütüvvetnameler*, yalan ve iftiralarla doludur ve Ahi Evran'ın Abbas'ın oğlu olması, Cebrail'in bel bağlaması, helvay-ı cefnenin ihdası gibi meseleleri bunun örnekleridir. Oysa ayet ve hadislere göre, yalancılara uyanların da benzer cezalara çarptırılacaklarına ve sonlarının hüsrana olacaktır (v. 2a). Daha sonra müellif bazı ustaların kendisine ellerindeki Fütüvvetnameleri gösterdiklerini ve bir müteseyyide nispet edilen bu Fütüvvetnamedeki hata ve yanlışları ustalara gösterince kendisinden bunların düzeltildiği bir eser yazılmasının talep edildiğinden bahisle eserini kaleme aldığı beyan eder ve eserin adını belirtir (v.2a-b).*

Eserde Fütüvvetnamelerde yer alan Şîî unsurların gösterilmesine hatta bazı uygulamaların Safevî propagandası olduğuna işaret edilmesine rağmen (v. 50b), eser Taeschner'in (II, 968) de belirttiği gibi, ne fütüvvet ehli tarafından değerlendirilmiş, ne de devletin idarî ve ilmi kadrolarının dikkatini çekmiştir. Bu çalışmaya gösterilen ilgisizlik, Osmanlı resmî otoritesinin fütüvvet-ahi teşkilâtını

* "Ve bu cerideye bâ'is budur ki üstadların ba'zısı bu fakîre Fütüvvetnâmelerin gösterüb didüğim vücûh üzre niçe ekâzib-i bâtıla ile memlû ve mersûm gördüğümde 'ale'l-husûs bir müteseyyidin nâmına bir musannifin cümleden ekbah bulub niçe mevâzi'da mevâkı' kizbi kenâre işâret itmekle ol sebeble ba'zı üstâzlar iltimas cihetiyle fakîrden san'atlarının ibtidâ va'zın ve kadr-i şeref-i sanâyi' ve âdâb-ı sohbeti ve hukûk-ı esâtizeyi ve nesâyih-ı telâmizeyi beyân idüb 2b işâret eylemege ricâ itmekle kasr-ı bâ' (ey kerem u şeref) ve killet-i bizâ'a ile bir müddet mütevekkuf ve ehemm olan fevâid istifâdesi esnâsında olmak ile mütereddid olub lâkin iltimâsları münkaat' olmayub müsted'âlarında ihtimâm gösterdiklerinde Hâce Hâfiz Dîvân'ına inşirâh-ı sadr içün tefe'ül idüb bu beyti dilküşâ ibtidâ-i satırda cilvenümâ oldı."

baskı ve takip altında tuttuğu; Seyyid Muhammed'in müteşeyyi olmasına rağmen bir Şafîî kadısı gibi görünerek takiyye yaptığı iddialarını (Gölpınarlı 1949-50: 25, 96) boşa çıkarmaktadır.

Müellif eserini bir tenbih bir kaç fasıl ve hatimeyle tamamlayacağını söyler (v. 2b). Buna göre eserin içeriği şöyledir:

et-Tenbîh (2b-7a), Alemin ve insanın yaratılışı, her şeyin insana musahhar kılınışı vb. şeylerden bahseder.

Birinci Fasıl: *Fi Aslı'l-İktisâb ve Fazîletihî ve Rifâtihi Ehli's-Ta'ati* (7a-11a). Bu fasıl iktisabın aslı ve fazileti beyanındadır ve ehl-i taatın rif'ati şanıdadır.

İkinci Fasıl: *Fi Tafdîli Ba'zı's-Sanayi' 'ala Ba'zıha* (11a-13b), yani ba'zı sanatların diğer üzerine faziletli olduğunu beyan eder. Müellif en faziletli sanatın ziraat olduğundan ve Hz. Adem'in çiftçiliğinden bahisle ziraati ticaretle mukayese eder.

Üçüncü Fasıl: *Fi Zikri Ehl-i's-Sanayi' ve Evveli Men Sadarati's-Sanayi' Min-hüm* (13b-39b), yani Ehl-i sanayi' kimlerden sadır olduğu kimesnelerin zikri beyanındadır. Müellif çeşitli mesleklerin öncülerinden bahisle özellikle Seyyid Muhammed'in *Fütüvvetname'sinde* Selmân-ı Farisî'nin belini bağladığı ellinin üzerinde kişiyi tek tek değerlendirir ve kendine göre ulaştığı gerçek meslek öncülerini anlatır. Çiftçilik, ekmekçilik, terzilik, paşmakçılık, zırhçılık, kılıççılık vb. meslekleri ayrı bablar altında ele alır.

Dördüncü Fasıl: *Fi'l-Üstaz ve Tilmîzihî Mea'hu Terbiyetihî* (39b-47a), yani bu fasıl ustanın çırağıyla çırağın ustasıyla edebî ve terbiye olunması konusunun açıklamasıdır.

Beşinci Fasıl: *Fi Şartı İcâzeti ve's-selâmi* (44a-47a)

Altıncı Fasıl: *Fi Fazîleti'z-Ziyâfe'dir* (47a-55a), yani mümin mümini konukluk ve konuğunu ağırlamak fazileti ve konukluk adabının açıklanmasıdır. Müellif v.51b'den sonra fütüvetin tarifi ve kısımlarıyla ilgili uzun açıklamalar yapar.

Hâtimetu'l-Husûl (55a-59b). Sonuç ve değerlendirmeyi teşkil eden bu bölümde müellif özellikle yaşadığı bölgede bulunan bazı tarikatlardan bahisle, kimi zaman onların tarihteki uzantılarını da dile getirerek önemli bilgiler verir ve Seyyid Muhammed'in *Fütüvvetname'sine* yönelik eleştirilerini özetler.

Bu içeriğiyle adeta bir Fütüvvetname'ye benzeyen eserin Fütüvvetnamelerden farkı belki müellifin de ifade ettiği gibi bilgilerin büyük ölçüde yazılı kaynaklara dayandırılmasıdır. Bu itibarla müellif, aralarında *Evâil, Acâib-i Mahlûkât, Behcetü't-Tevârih, Mürûcu'z-Zehab, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, Tarih-i Taberî, Tefsîr-i Kudûrî, Câmiu's-Sağîr, Mesâbih, İhyâ'u Ulumi'd-Din, Kimyâ-i Sa'âdet, Avârifü'l-Me'ârif, Risâle-i Kuşeyriyye* gibi kaynakların bulunduğu elli

civarında eserden nakillerde ve alıntılarda bulunur. Kimi büyük sufilerin ve mezhep imamlarının haklarında bilgi vererek onların sözlerini nakleder. Bilgi sahibi olmadığı kişiler hakkında sükût ettiğini ifade eder (v.33b). Bununla birlikte günümüz bilimsel geleneğinde uygulanan kaynak kritiğine sahip olmadığı için kaynaklardaki bilgileri eleştirmeden naklederek özellikle meslek pirleriyle ilgili İsrâîlî bilgileri naklederek kendisi de Fütüvvetnamelere benzer hataya düşer.

3. MÜELLİFİN ELEŞTİRİLERİ

3.1. Ahi Evran'ın Şahsiyeti Hakkında

M. Belgradî, Ahi Evran hakkında Fütüvvetnamelerde yer alan bilgilerin yanlış olduğunu ifade eder. Ona göre Ahi Evran debbağların pîri değildir. *Evâil*'de nakledildiğine göre ilk deri işleyen İdris (as)'ın şakirdi Huşeng Şah, tefsirlerde nakledildiğine göre ikinci deri işleyen Benî İsrâîl'den Tâlût'dur. Üçüncüsü *İb-tiyâr*'da nakledildiğine göre edîm (bir deri çeşidi) işleyen Hz. Ömer'dir. Dördüncüsü 300h. yıllarında yaşayan Fars şeyhlerinden İbrahim Debbağ'dır. Anadolu'da usta oğlu Mevlana Taceddin İbrahim'in babası ilk defa çini sahtiyan işlemiştir. (v. 19a-b). Ahi Evran 700h. yıllarında Sultan Orhan devrinde yaşamış salih bir debbağ ustasıdır (v. 13b, 19b). Sultan II. Bayezid zamanında debbağlar Fütüvvetnamesini yazan yalancı, "Ahi Evran Abbas'ın oğludur", diye hesapsız yalanlar yazmıştır. Seyyid Muhammed'in onu pîr olarak takdim etmesi diğer meslek pirlere muhalefet olur. Onun Hz. Abbas'ın oğlu olduğunu söylemesi ise cehaletin özgesidir. (v. 19b) Şimdiki ustaların Ahi Evran'ı pîr ve pîş-kadem (meslek öncüsü) olarak kabul etmeleri işin doğrusunu bilmediklerinden ve ellerindeki Fütüvvetnamelere yakın zamanda birinin derc ettiği yanlış tabi olmalarındandır (v.13b).

Belgradî'nin Ahi Evran'ın Hz. Abbas'ın oğlu olarak sahabeden birisi olmadığına dair ifadeleri tarihen doğrudur. Bununla birlikte onun gözden kaçırdığı şey, bu bilgilerin kitabî, tarihî gerçeklik olmaktan öte menkıbe ve efsane kültürüne dayalı olarak verilmesidir. Esasen sadece Ahi Evran'ın Rasulü Allah zamanındaki varlığı değil, Belgradî'nin de ifade ettiği gibi Hz. Adem'den başlayan ve Hz. Peygamber'den, Hz. Ali'ye uzanan şed kuşanma ve tıraş olmayla ilgili diğer kişilerin de benzer merasimlere tabi tutulmasında aynı menkıbe-efsane geleneği görülebilir. Verileri değerlendirildiğinde bunun tarihî gerçekliği konusunda rahatlıkla menfi hüküm verilebilir.

Ancak olguyu menkıbe-efsane gerçekliği içinde değerlendirdiğimizde şu iki hususa dikkat edilmelidir: İlki, metinlerin tasavvufî zihniyetle, sufi bir anlayışla kaleme alınmış olmaları; ikincisi her halükarda menkıbe türü mitolojik metinlerin milleterin kültürel hafızalarını teşkil eden unsurlardan olmaları nedeniyle bir değere sahip olmaları. Tasavvufî zihniyet biçimiyle kast ettiğimiz şey; bu

anlayış biçiminin, bir ölçüde fizikî âlemden soyutlanmış zaman ve mekân tasavvuruna sahip oluşuna bağlı olarak ve keramet formu çerçevesinde belli olgunluğa erişmiş, Allah'ın velî kullarının tayy-i zaman ve mekân diyebileceğimiz harikuladelikleri gösterebileceklerine dair kabullerdir. Dolayısıyla fizikî gerçeklik olarak tarihi gerçekliği bulunmayan Ahi Evran'ın Peygamberimizin amcası Abbas'ın oğlu oluşu, deri terbiye edip, kılıç kuşanıp onlarla birlikte savaşması ve yararlılıklar göstermesi (Köksal 2006: 24-26; Günşen 2006: 237-239), gibi olgular bu zihniyet biçiminde olabilecek ve kabul edilebilecek nesnellığe ulaşmaktadır.

Öte taraftan bu metinlerin kültürel hafızalarımız olarak sahip olduğu değeri irdelediğimizde, tarihi realiteye uygun şu okumayı yapabiliriz: Ahi Evran, Abbasî halifesi en-Nâsır'ın Şeyh Mecidüddin İshak ile beraber Anadolu'ya gönderdiği elçi grubunda yer alanlardan birisidir. Ve Belgradî, hakkında ne derse desin hayatında Anadolu'daki Ahi teşkilatını güçlü bir şekilde yeniden yapılandırmayı başarmış ve haklı olarak Ahililiğin kurucusu ve mesleğine bağlı olarak da debbağların piri unvanını almıştır (Bayram 1991: 73-110; Köksal 2006:5-17). Dolayısıyla menkıbesinde onun Hz. Abbas'ın oğlu olarak görülmesini bu tarihî realiteyle ilişkilendirebiliriz.

Yine Ahi Evran'dan önce, Yesevî geleneğinde Hoca Ahmed Yesevî'nin Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye (ö.81/700) neslinden olduğuna dair bir kabulün bulunduğunu biliyoruz (Atalan 2007: 97-101). Muhammed b. el-Hanefiyye'nin oğlu Ebû Haşim Abdullah (ö.98/716) Şîî-Keysanî geleneğinin imamlarından birisi olarak yer alır ve Keysaniyye'nin önemli bir kısmı -Horasan kolları- büyük ölçüde Abbasî isyanını desteklemiştir. Muhammed ibnu'l-Hanefiyye'nin diğer oğlu Hasan (ö.100/718) da ilk Mürciî metinleri yazan kişidir. Mürciî gelenek de İmam Azam Ebû Hanife (ö. 150/767) vasıtasıyla sonraki nesillere ulaşmıştır. Türklerin Müslüman oluşlarında her iki geleneğin, yani Şîî-Keysanî ve Hanefî-Mürciî geleneklerin doğrudan tesiri vardır. Kaldı ki Sultan Tuğrul'la zirveye ulaşan Selçuklu-Abbasî ilişkilerini dikkate aldığımızda, Anadolu'ya gelen Türklerin potansiyel olarak Abbasî nesline olumlu yaklaştıkları ve Ehl-i Beyt sevgilerinde diğer Şîî fırkalarından farklı olarak onlara da yer verdiklerini söyleyebiliriz. Bu durum Anadolu Ahi-fütüvvet teşkilatını benzeri hareketlerden ayıran temel bir olgu olarak karşımıza çıkar. Bu algılama biçimi, kendi teşkilat öncülerini kolayca Hz. Peygamber nesliyle ilişkilendirip Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'ın oğlu olarak karşımıza çıkarmıştır.

Teşkilatla ilgili merasim âdab ve erkânı da geçmiş peygamberlere kadar götürülerek hem onlar içselleştirilmiş, hem de yapılan törenlerle kendilerince nebevî bir gelenek yaşatılmaya devam etmiştir. Böylece Belgradî'nin ve benzer zahir ulemasının eserlerinde vurgu yaptığı "sünnete tabi olma" anlayışı ahilikte kendi kabulleri çerçevesinde sünnete tabi olan bir dönüşüm geçirmiştir.

3.2. Çeşitli Meslek Pîrlerinin Kimliği

Belgradî'nin alt bab başlıklarıyla çeşitli mesleklerden bahsettiği önemli bir konu mesleklerin ilk pîrlerinin kim olduğunun tespitidir. Müellif Hz. Adem'e bütün esmanın öğretilmesine istinaden bin mesleği bildiğini adeta bütün mesleklerin pîri olduğunu ifade eder (v. 14a). Konuyla ilgili kullandığı kaynaklara istinaden Hz. Şit, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. İbrahim'in meslek pîri oluşlarını (v.7b-8a, 14a-15a), bilhassa Hz. İdris vasıtasıyla çeşitli meslekleri öğrenen ve meslek pîri hüviyetine sahip Keyumers, Tahmars, Huşeng Şah, Cemşid gibi eski İran şahlarının adlarını ve zamanlarında icad edilen meslekleri sayar (v. 36a-37b)). Seyyid Muhammed'in Fütüvvetname'sinde Rasulullah'ın Hz. Ali'nin belini bağlayıp icazet verdikten sonra Hz. Ali'nin on yedi kişinin belini bağlayıp icazet verdiği, Hz. Ali'nin izniyle Selmân-ı Farisî'nin elliden fazla kişinin belini bağladığı ifade edilir ve bu kişiler sıralanır. Eserin farklı nüshalarında sayı 51, 52, 54 gibi değişiklik gösterir (Gürel 1992: 42); Sarıkaya 2002: 110) Belgradî'nin gördüğü nüshada elli bir kişi zikredilmiştir (v. 33a). Müellif, Seyyid Muhammed gibi bu kişileri tek tek zikrederek kendince Fütüvvetname'deki yanlış bilgileri tashih eder. Onun buradaki eleştirileri, zikredilen kişilerin bazılarının sahabeden olmadıkları, tabiîn ve takip eden nesillerden olan kişilerin sahabe gibi gösterildikleri; bunların nispet edildiği mesleklerin ilk pîrleri olmadıkları; bazılarının nispet edildikleri meslekleriyle ilgili şüpheler bulunduğu dairdir. O,

“Biz dahi esnây-ı beyanda ba'zından asıl sanat kimden sadır olduğu kitâbî ismiyle izah itdük. İsmi sübut bulmayanda sükut itdük. Ve bazı esmâda cihet-i vaz'ı (uydurma yönünü) takrifle beyan itdük. Ki Müslümanlara böyle yazdığumdan bir nice faide hasıl ola” (v.33b).

Dedikten sonra bu faydaları üç maddede sıralar:

Birincisi geçmiş salih kişileri hatırlayıp yâd etmek hadiste geçtiği üzere kefarettir.

İkincisi bir meslekte icazet veren kimsenin icazet verdiği kimseye sanatıyla, ilmiyle, erdemliliğiyle üstünlüğü olması gerekir.

Üçüncü maddede ise Seyyid Muhammed'in kaynaklarını eleştirir ve yazdıklarının yalan yanlış şeyler olduğunu iddia eder (v. 33b-34a). Belgradî'ye göre Seyyid Muhammed'in yazdıklarının bir kısmı kendi sözleridir. Nakilde bulunduğu kitablara ise muteber olmayan *Füsûs*, *Risâle-i Tevhîd*, *Risâle-i Kudsiyye*, *Câmi'u'l-Esrâr*, *Varidât-ı Simâvi*, Ümmî Sinanîlerin kitapları, kimi cahil sufilelerin ve bazı Hurufîlerin, Batınîlerin veya sair sapık fırkaların ve muhtelif tarikatların kitaplarıdır. Bunlar Kitab ve Sünnete dayanmaksızın kendilerine gelen vehimleri marifet zannıyla ilm-i ledün diye yazarlar ve birbirlerinden rivayet ederler. Acem kökenli olanlar Hz. Ali ve ehl-i beytine sevgiyi artırmak için ken-

dileri gibi cahiller arasında muhabbet-i hanedanı dillendirip onların dışında kalanlara zulüm nispet ederler. Sanki Hz. Ali'nin “Benim hakkımda övgüde bulunacağım diye bende olmayanı söyleyenler ve bana buğz edip düşmanlıkta aşırı gidenler helak olacaktır” sözü onlar için söylenmiştir. Onların Selmân-ı Farisî hakkındaki övgüleri, onun Farisî oluşundan kaynaklanmaktadır. Seyyid Muhammed'e bu yazılanlar hoş gelmiş; asla uyanına uymayanına hiç bakmamış bunları Fütüvvetnamesine yazmıştır. Böyle eserleri yazanlar kendileri helak olacağı gibi okuyup onlara inananlar da helak olacaklardır. Müellif bu nedenle, konunun tafsilatına girip hataları ortaya koyduğunu belirtir. (v.34a-b) Müellif, *Hâtîmede* de Selmân-ı Farisî'nin berberlerin pîri kabul edilmesinin yanlışlığını ifade ederek benzer şeyleri tekrarlar. (v.58a)

3. 3. Fütüvvet Terimleri ve Merasimleri

Belgradî eserin çeşitli yerlerinde Fütüvvetname'de yer alan merasimler ve çeşitli terimlerle ilgili kullanımların hatalı olduğunu vurgular. Ona göre Rasulül-lah zamanında muâhat (kardeşleşme) hicretten sonra vaki' olmuştur ve kaynaklarda kimin kiminle kardeş olduğu nakledilmiştir. Bundan başka muâhat yoktur. Dolayısıyla,

“Ne Gadir-i Hum kıssasında muâhatda bel bağlamak ve ne ilbâs-ı hırka eylemek âsârından asla bir eser yoktur. Mea' hâzâ Seyyid Muhammed biât kıssasının yazub ilbas-ı hırkaya râğbet virdüğüne üstazların icazet virdikleri emrin mesâsı ve münasebeti yoktur” (v. 29b. Benzer ifadeler v.58a'da da yer alır.)

Yine ona göre;

“Fütüvvetname yazanlar Arabîde ve Acemde ve cemi' diyar-ı İslâm'da olan fütüvvedârlar ve muhibbân-ı hanedân ve ehl-i şedd ve yedd ve biât olanlar ervâhı için deyu yazduğı evhâm-ı bâtuladır. Zira Fütüvvedârlar dediğı şeriatle ve lisan-ı nübüvvetle sabit olan elkâbdan degildir ki onların kim idiğın malum ola. Fütüvvet sahibinin muradı egerçi ehl-i sanayi'dür amma Rasulullah (sav) “İnallahe yuhibbü'l-mü'mine'l-muhtarif” dediğı mü'mine, muhtarifden a'la isim anlar hakkında olmaz” (v 49b)

“Ve ehl-i şedd ve yedd ve biât olanlar demek dahi fâsiddir. Zira ehl-i biât mukarrıdır Nebahat ehli gürûhdur (ra). Amma onların yanınca ehl-i şedd ü yedd ne haricde vaki'dir, ne lisân-ı nübüvvetden câridir” (v. 49b).

Müellifin titizliğı terimlerin kullanılmasının da ötesine geçiyor. Sohbet adabından bahsederken tekbir ve gülbenklerin okunması konusunda şöyle diyor:

Fütüvvetnameyi yazan müteseyyid yazduğı hurafât ki, beş vechiyle şeddin senedi ve halvây-ı cefne müstenidi beyânında müfteridir. Tuğ ve alem ve çerağ ve sofa ve mahalli münasibine ayât-ı kerime irâd ve salavât getürmeleri tekbir ve gülbenk getürmeleri cümlesi Müslümanları ve cema'at tarıkunda mü'minleri tariklerinden

tahrif ve sünneti bid'ate tasrif içündür. Ve dinden olmayan ba'zı nesne diyânetden-
dir deyu tervîh için nice bid'atı ve küfri bevâvic iktizâ ider yeri çokdur" (v.58a.
Benzer ifadeler v.50a'da da yer alır).

"Fütüvvetnamelerde sohbet tertibin hayli dirâz idüb nice pirân lu'bet-bâz hen-
gamesine döndürüb tercümanlarla gülbenkler salâvat mahall ve nâ-mahall yerlerde
tekbîr ile ve tekbîr-i vefâ ve tekbîr-i rızâ deyu esmâi vaz' idüb ve şedde dahi teferru'
gösterüb risâlesinde dahi envâ'î üslûb yazduğında cümlesi tekellüfatı mezmûme ve
hayalât-ı mevhum birle umûr-ı ğayrı muhakkike tahkîk menzilesinde göstermiş
heman beng hayaline döndürmüş ve tatvîl-i şeb yıldar gicesi gibi melâl-i encâm ve
tiryaki günleri gibi bî-merre ve bî-fercam yazmışdır" (v.47a)

Bu metinde fütüvvet ehlinin gece sohbetlerinin eğlence faslı hakkında da ipuçla-
rı bulunmakta ve eğer Belgradî haklıysa bazı sohbetlerin amacının ötesine taşındığı
anlaşılmaktadır. Çünkü burada meddahlık benzeri oyunculuk yeteneğiyle muhte-
melen çeşitli yöresel oyunların oynandığı anlaşılan çeşitli vesilelerle toplanılan uzun
gecelerde kimi zaman esrar çekmeye ve tiryaklığa varan fasıllar tertip edilmektedir.
Tabii daha çok eğlence türü bu tarz toplantılarda gülbenk okunup tekbîr getirilme-
si, salavât çekilmesi zahire bağılıktaki titizliği anlaşılan müellifimiz tarafından eleşti-
riliyor. Çünkü ona göre;

"Amma ol esnada kuşadan kimesne kuşadırken salavât okurlar; câiz değildir. Zi-
ra kuşanmağı salavât vasıtasıyla ta'zimdir yohsa salavâtı ta'zim degildir ve Rasululla-
hı da ta'zim degildir. Kütüb-ü fikhda bey' arasında nesne beğenmek i'lâmında ya
şerbetçi şerbetin arz eylemek esnasında tesbîh u salavât câiz degildir deyu çok yerde
yazılmışdır (v.21a).

Yani tekbîr ve salavât gibi pratikler nafîle ibadet formunda yapılır, ibadet ise uy-
gun olmayan yerlerde yapılmaz, fetva da bu vech üzeredir. Çünkü tekbîrin okun-
masında gaye Allah'ın yüceltilmesi, salavâtın okunmasında gaye Rasulüllah'ın yücel-
tilmesidir. Oysa bu törenlerde yapılan törenin, törende kullanılan şeylerin veya alış-
verişin yüceltilmesine yöneliktir.

Müellif dua adabı konusunda aynı titizliğini devam ettirir:

"Muhibbân-ı hanedân" demek Kızılbaş hakkına hayr dua itmektir. Zira ol
edâda anların ihtisası artukdur, teşkil-i bi'l-kuvve kabilindendir. Pes "Rasulül-
lah'ın âl-î ve ashabı ve evladı ervahı için" dimekdir. Duanın edebi ve hak üzere
edasıdır" (v 49b).

Bununla birlikte o,

"Lakin ma'kûl ve matbu' tercüman vücub-i eda-i şî'r u neşr hazırân mahfi-
linde tavi'a neşat için bast olunsa lâ-be'sdir. Hâl-i münâsiblerde selef dahi in-
şad-ı şii'r iderlerdi.

Seyyid Muhammedin yazdığı bazı tercümanlar yaramaz değildir.” (v.47b, Benzer ifadeler v.21a’da da yer alır). Diyerek, bu törenlerde dinleyenleri çoşturmak için dinî forma sahip olmayan şiir benzeri şeylerin okunabileceğini belirterek, bu bağlamda Seyyid Muhammed’in yazdığı bazı tercümanların tasvip eder.

Burada onun hassasiyetinin yetiştiği medrese ortamı ve Sünnî gelenekte olmayan deyim ve formlara karşı olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen dönemin medresesine hakim olan Kadızâdeliler geleneği ve mevcut siyasî konjonktürün etkisiyle bütün bunları kolayca “*Işıklar didesi, Rafizî tantanası, vehmiyat, rıfz u dalâl u haşr hayâlât*” a (v. 47b, 49b) tahvil edebilmiştir.

3.4. Safevî Taraftarlığı

Belgradî bununla da yetinmemiş bu tahavvülünün sonucu olarak fütüvvet ehli ve benzeri zümreleri devlete hedef göstermiştir.

“Helvây-ı cefneyi üstazlar birbirine göndermekde yazdığı zarfı mühürlemekde ع م ل ا yazdığı “Allah Muhammed Ali” demekdir cümlesi bidat ve hilaf-ı sünnetdir. Bu tarikleri, ağleb zannımda şundan kalmışdır ki; Hz. Ali’nin evladına hilâfet müstakarr ve müberrâ olub Rafıziler “hilafet anlarındır, zâhir yüzünden olmadıysa bâtın yüzünden biz onları İmam bilürüz” deyu içlerinden nicesi Seyyid degil iken Seyyid yerine kendin koyub imamet davasın itmışlerdir. Amma aşikare itmemişlerdir. Belki sırran şehirden şehre keennhu (sanki) imam-ı mahfiye irâdet ve biat suretinde olub birbirine helvay-ı cefneyi ilân-ı suretle kasd-ı fesadları üzere gönderüb gizliyin birbiriyle teşbi’ birbiriyle teşyi’ idüb imam mevhumlarına merbut itmışler. Şimdi dâhi halleri adıyladır ki fırsat el verir ekser hurûc idüb imamların halife yerine geçüreler dimağı bakidir.

Eyyam-ı saikada nice fitneleri bunun üzere geçüb Şah İsmail asrına gelince ol bidat zamanında Acem memleketin hali bulub yalan vech ile kendin bir silsileye rabt idüb kendüyi emîr-i aslî deyu *Bahru’l-Esnâm*’da kayd itdirmişdir. Siyâdet davasıyla “kâim makam Mehdî” deyu kendüyi Acem vilayeti bedbahtlarına daver ittihaz idüb, ma’lûli mukaddime-i Mehdî eylemişlerdir. Hazelehü-müllah” (v.50b)

Bu pasaj açıkça imamet davasıyla kendilerini Seyyid gibi gösteren kimilerinin helvay-ı cefne gönderilmesini kullanarak birbirleriyle gizlice haberleştiklerini ve isyan için fırsat kolladıklarını, bu fikri zihinlerinde daima canlı tuttuklarıyla ilgili bir iddiadır. Devamında geçmişte Şah İsmail’in de Acem memleketindeki boşluktan istifade ederek kendisini beklenen imam Mehdî olarak takdim edip hükümdarlık davasına giriştiğini ifade ederek iki olgu arasında bir çağrışım uyandırmaktadır. Eserin bütünlüğünde fütüvvet ehlini rıfz ve dalâletle suçlayan müellif sanki bunların Safevî taraftarlığını devam ettirdiğini imâ ederek resmî makamların dikkatini çekmek istemektedir. Sözlerinin devamında müellif, bir taraftan esnaf ustalarının böyle bir oyuna alet olmamaları için bu açıklamayı

yaptığını söylerken, öte taraftan böyle bir haberleşmenin padişahın emir ve yetkisinde olduğunu izah eder. Bununla yetinmez, esnaf ustalarının tuğ ve alem sahibi oluşlarının Sancak Beyi'nin yetkisinde olmadığını; ancak padişahın iznine bağlı olduğunu, dolayısıyla esnafın alem taşımalarının oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu ifade ederek eleştirir (v.50b-51a). Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi müellifin Bosna'daki resmî statüsüne rağmen bu serzenişleri ve resmî makamların dikkatini çekme gayreti sadece satırlarda yazılı kalmıştır.

3.5. Şîî Tezahürler

Belgradî eserin *Hatime'sine*, "*Mü'minler sohbetinden diyanette perhîz idicek tavâifi beyânındadır*" diye başlayarak adeta yeni bir bölüm başlangıcı yapar. Necmüddin Daye'den nakille Melamiyye, Kalenderiyye ve Haydariyye'nin ekserisinde ibaha ve zındıklığın hakim olduğunu vurgular. Ömer Neseî'den nakille, sünnete tabi olanların dışında kalan on bir tarikatı sıralayarak bunlarla sohbetin caiz olmadığını ve onlardan uzak durulması gerektiğini ifade eder. Bu zümrelerden yaşadığı civarda görünen Tersimiyye hakkında biraz daha tafsilata girişir. Müellifin açıklamalarından bunların harflerle insanı ve çeşitli şekilleri tersim eden Hurufiler (v. 56b) olduğu anlaşılmaktadır. Bunlarla birlikte o, Hamzaviler ve Simavileri de aynı kategoride değerlendirir. Belgradî'ye göre bu zümreler kadınlarla birlikte sohbet meclisi düzenlerler. Bunların çoğu dinin zahîrî hükümlerine uymazlar, namaz kılmaz, oruç tutmazlar. Tarikat pîrlerine teveccüh ediyor gibi görünmekle birlikte, keşf yoluyla manevî sülûku tamamladıklarına inanarak pîrlerine atfettikleri vasıfları kendilerine nîpet ederler. Etraflarına topladıkları başı boş rind dervişlerle çeşitli harikuladelipler nispet ile kendilerini yüceltirler. Cahil halkın iğva ile kendilerine cezbe ederler. Bacılar, şeyhden biraz himmet elde edebilmek için bütün hizmetlerini ona yönlendirirler. Bunlar Belgradînin tabiriye;

Başında sarığı var kubbe denlü / İçinde marifet yok hubbe denlü (v.57a)

nitelikli cahil kişilerdir. Müellif böyle birisiyle konuşmak için kendisini misafir ettiğini, bu kişinin kendisine, "*Mehdi mi evvel çıkar, kapucu mı evvel çıkar*" diye sorduğunu, "*Kapucu ne musahabetdir*" dediğinde, "*ol dahi ahir zamanda çıkar aynıyle Kitabda gördüm*" diye cevap verdiğini, o günlerde yağın yağmuru kendi kerametine bağlayınca sabredemeyip def ettiğini hikaye eder (v57b). Müellif bunların Hz. Ali muhabbeti adı altında rız ve ilhada varan görüşlere sahip olduklarını şu cümlelerle anlatır:

Fe-amma kalblerinde ya Hz. Ali'nin ya gayrının muhabbetin fehm iderler ve her haline muvafakat suretiyle giderler bundan vech bulurlar. Şî'a ve Revafız şu'belerinden kelimat ilkâ iderler Hz. Ali'ye nisbet eylerler on iki imam muhabbetin tasvir san'atıyla beyan iderler. Ehl-i Beyte olmak faziletin tevelli ve teberi cihetin ve gayrılar üzerine suret-i muhabbetlerin ve nice semtlerin icmal ve tafsil ta'riziyle beyane götürürler 'avamı Hz. Ali tarikatı deyu ve On iki imam mesleği deyu nice

mü'minleri tarik-ı müstakımden çıkarırlar. 'Avam arasında murad üzere fitne salarlar. Karamita taifesi ve Batınıyye hazelesi ve Dürüziler feceresi ve Kızılbaş mürdesi cümlesi bu suretle aleme fesad bırakmışlardır (v. 57b-58a).

Belgradî bu eleştirilerinden sonra doğru bir tasavvuf yolunun sünnete bağlı olan ve Rasulüallah'a tabi olan anlayış olduğunu, mezhep imamlarının ve bazı sufi önderlerinin sözlerinden deliller getirerek açıklar.

3.6. Fütüvvetin Tarifi

Belgradî Seyyid Muhammed'in Fütüvvetnamesi ekseninde yaptığı eleştirilerini bitirdikten sonra eserin *Hâtimesini* yazmadan önce fütüvvetin tarifine girişir. Önce, h. III. yy meşâyihinden Ebû Hafs'la sohbet eden Ebû Abdullah Sincârî'nin fütüvvetle ilgili açıklamalarını nakleder, sonra bu açıklamalar doğrultusunda kendi fütüvvet tarifini yapar. Buna göre;

"Fütüvvet yigitlik dimekdir, insanın etvârından yigitlik halî ki en kavîdir. Yigitlik kuvvetine göre, tutmağa, kapmağa, durmağa, oturmağa, işe yapışmağa, nice vakî' ise ve kolay ise ve neşât üzere ise, ol vech üzere ol neşât ve hal üzere Hudây-ı perverdigârın emrinde ve hıfz-ı merzâtında ictihad üzere olmak gerekdir. Kesl suretinden tecennüb gerekdir." (v. 51b).

Tanımda müellifin, Allah'ın rızasını koruyan, ictihad üzere hareket eden mutluluk ve huzur için hayatta yapılması gerekenleri yapma gücüne sahip olan ve bunda asla tembellik göstermeyen yiğitliğe vurgu yaptığı görülmektedir. Sonra fütüvveti üç mertebeye ayırarak izah eder.

Biri husûmet iktiza ittîği yerde terk eylemektir (v.51b).

İkinci mertebe sana âsî olanı tard itmektir. Belki hakka yakışdırmak için takrib eylemektir. Ve seni incideni ağırlamaktır (v.52a).

Üçüncü mertebesin nur-ı hakikat birle, nazarla meratibin zuhurı bulunmaktır (v. 52b).

SONUÇ

Müellif bu bölümde sözü yine Seyyid Muhammed'in hatalarına getirerek daha önce yaptığı eleştirileri tekrarlar ve şöyle der:

"Vel-hasıl Revafız yolunu ikamet için üstazlara Fütüvvetname deyu yazduğı vech irşad için degildir. İfsad içündür. Ve bunca zamandan beru mucibiyle 'amel idüb kemerbesteler helvây-ı cefneler, ilbâs-ı hırkalar, kuşak kuşatmalar Rasulüallah (sav) Ali'yi tıraş itmeler ve Ali Selmân-ı Farisî'yi tıraş idüb icazet virüb belin bağlamalar ve Selmân şu kadar kimesne belin bağladığı cümlesi iftiradır. Berber üstazları peştemel bağlamakla iş işledikleri için anın üzerine ol iftiraları tezeyyüne fırsat bulmuş

yazmıştır. Hiç şüphe yoktur bu kadar İslâm'a ol kadar yalanı sahih itikad itirmek Ehl-i Sünnet ve Cema'at tarikandan sarf eylemek nazarı ve maksadı dinden bir şartı kaldırmaktır.

Eğerçi sahih yirleri de vardır amma onda biri ancak var ise ehl-i bid'at kitaplarına felasife gibi ba'zı hikmeti enbiyâdan ahz idüb yazdukları gibi anlar ba'zı sahihlerdir. Yazarlar anın yanında bid'atlerin ziyadesiyle serpiştirirler. Pes üstazlar anı dükkânlarında tutmak ve sohbetlerinde okutmak kabihdir caiz degildir" (v.58a).

Sonuç olarak Münîrî Belgradî kendi çevresindeki Melamîler, Hamzavîler, Simavîler vb. tarikatlardaki hatalı ve dinin zahirî hükümlerine uymayan pratikleri yönelik eleştirilerini, zahirî benzerlikler gördüğü Seyyid Muhamed'in Fütüvvetname'sine ve buna göre yol süren esnaf zümresine yönelik de yapmaktadır. Müellif kimi zaman istisna ifadeleri kullanmakla birlikte *bid'at*, *dalalet*, *rıfz*, *ibaha*, *zındıklık* vb. terimleri çeşitli zahirî kullanım ve uygulamalara istinaden genelleştirmekten kaçınmamış gibi görünmektedir. Müellifin bu iddialarını Şii imâmet/mehdilik doktrini çerçevesinde siyasallaştırarak bu zümrelere yönelik resmî otoritenin dikkatini çekme gayreti sayfalarda kalmıştır. Bir başka ifade ile, Osmanlı siyasî otoritesi, böyle marjinal gibi görünen hareketleri kendisine yönelik fiilî tehdide dönüştürmedikçe müsamaha ile karşılamıştır.

KAYNAKÇA

- Atalan, Mehmet (2007), *Muhammed b. El-Hanefiyye ve Anadolu'daki Tezahürleri*, Ankara.
- Bayram, Mikail (1991), Ahi Evren ve Ahilik Teşkilatının Kuruluşu, Konya.
- Belgradî, Münîr, *Nisâbu'l-İntisâb ve Adâbu'l-İktisâb*, İstanbul Üniversitesi Ktb, Türkçe Yazmalar A 6603.
- Bilici, Tacettin (2005), "Balkanlarda Celvetilik ve Münîr Belgradî", *Aziz Mahmud Hudayi Uluslar arası Sempozyum Bildirileri* (I-II) 20-22 Mayıs 2005 İstanbul.
- Günşen, Ahmet (2006), "Ahi Evran Adının Anadolu Ağzları ve Coğrafyasında Kazandığı Farklı Anlam ve Şekiller", *II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, 13 Ekim 2006, Ankara 2007.
- Gürel, Rahşan (1992), *Razavi Fütüvvetnamesi İnceleme-Metin*, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Dr. tezi, (ss.CXXII+183), İstanbul.
- Köksal, M. Fatih (2006), *Ahi Evran ve Ahilik*, Kırşehir.
- Razavî, Muhammed b. Seyyid Alauddin el-Hüseyin, *Mifiâhu'd-Dekâik fi Beyâni'l-Fütüvveti ve'l-Hakâik (Fütüvvetname-i Kebîr)*, Millet Ktb., Şer'iyye, 899/1; Şer'iyye, 902; Milli Ktb.,MFA, (A) 1691; MFA (A) 4715; Süleymaniye Ktb., İzmir, 337; Hacı Mahmud, 2982.